

İlliberal Demokrasinin Yükselişi*

Fareed Zakaria**

Amerikalı diplomat Richard Holbroke Bosna'da tahrip edilmiş ülkeyi kurtarmayı amaçlayan 1996 Eylül seçimleri öncesinde ciddi bir problemin farkına vardı: "Varsayalım ki seçim hür ve adil oldu ve barışa ve yeniden bütünleşmeye açıkça karşı olan ırkçılar, faşistler ve ayrılıkçılar seçildi. İşte dilemma budur". Hakikaten, bu sadece eski Yugoslavya'da değil bütün dünyada gittikçe daha çok karşılaşılan bir problemdir. Çok defa referandum yoluyla yeniden seçilen veya tasdik edilen demokratik olarak seçilmiş rejimler rutin biçimde iktidarları üzerindeki anayasal sınırları görmezden geliyorlar ve vatandaşlarını temel hak ve hürriyetlerinden mahrum ediyorlar. Peru'dan Filistin Özerk Otoritesi'ne, Sierra Leone'den Slovakya'ya, Pakistan'dan Filipinler'e, uluslararası hayatta rahatsız edici bir fenomenin yükselişini izliyoruz.

Bu problemin farkına varmak güç oldu. Çünkü Batı'da hemen hemen bir asır boyunca demokrasi kelimesi liberal demokrasi -yani sadece özgür ve adil seçimlerle değil, fakat aynı zamanda hukukun hakimiyeti (rule of law), kuvvetler ayrılığı ve ifade, toplanma, din ve mülkiyet temel özgürlüklerinin korunması ile tavsif edilen bir siyasî sistem- anlamına geldi. Gerçek-

te -anayasal liberalizm olarak tabir edilebilecek- bu son özgürlükler demeti demokrasiden hem teorik olarak hem de tarihî olarak farklıdır.

Siyaset Bilimci Philippe Schmitter'in işaret ettiği gibi, "Bir siyasal özgürlük mefhumu olarak veya ekonomik politikayla ilgili bir doktrin olarak liberalizm demokrasinin yükseldiği dönemde ortaya çıkmış olabilir. Fakat o (liberalizm) hiçbir zaman demokrasinin pratiğiyle değişmez ve kesin şekilde bağlantılı olmamıştır." Bugün, liberal demokrasinin Batı politik dokusunda içiçe geçmiş olan iki ana damarı dünyanın geri kalan kısmında birbirinden uzaklaşıyor. Demokrasi geliyor-yayıyor, anayasal liberalizm ise yayılma ve gelişme durumunda değil.

Günümüzde, dünyanın 193 ülkesinin 118'i demokratiktir; demokratik ülkelerin nüfusu dünya nüfusunun çoğunluğunu (tam olarak % 54,8'ini) kapsamakta ve bu on sene öncesine nazaran bile muazzam bir artışa tekabül etmektedir. Bu zafer mevsiminde Batılı devlet adamlarının ve entellektüellerin E. M. Forster'dan daha ileri gitmeleri ve demokrasi için üç defa teşvik edici bir "yaşa!" nidası çekmeleri beklenirdi. Onun yerine, çok partili seçimlerin Orta ve Güney Avrupa, Asya, Afrika ve Latin Amerika'da hızla yayılmasıyla gitgide artan bir huzursuzluk ortaya çıkmakta-

**Fareed Zakaria *Foreign Affairs* dergisinin yönetici editörü ve *Newsweek*'in yardımcı editörüdür.

dır. Belki de bunun sebebi seçimlerden sonra olanlardır. Rusya'nın Boris Yeltsin'i ve Arjantin'in Carlos Menem'i gibi popüler liderler parlamentolarını baypas etmekte, ülkelerini başkanlık kararnameleriyle yönetmekte ve böylece temel anayasal usulleri aşındırmaktadır. Ortadoğu'daki parlamentoların çoğundan daha özgür şartlarda seçilmiş olan İran parlamentosu ifade, toplanma ve hatta kıyafet özgürlükleri üzerine haşin sınırlar yerleştirmekte, ülkenin zaten dar olan özgürlük alanını iyice daraltmaktadır. Etyopya'nın seçimle gelmiş hükümeti güvenlik kuvvetlerini gazetecilerin ve siyasi muhaliflerin üstüne salmakta, (insanlara olduğu kadar) insan haklarına da daimi zararlar vermektedir.

Tabiatıyla, geniş bir illiberal demokrasiler yelpazesi vardır; bu yelpaze Arjantin gibi ılımlı sertlikteki rejimleri, Kazakistan ve Beyaz Rusya gibi hemen hemen tiranlık derecesine ulaşanları ve Romanya ve Bengaldeş gibi bu iki tipin ortasında yer alan rejimleri de kapsamaktadır. Bu yelpazenin çoğu yerinde, seçimler, bugün nadiren Batı'da olduğu kadar serbest ve adildirler; fakat siyasete geniş katılım ve seçilenlere popüler halk desteği gerçeğini yansıtırlar. Misaller tek tük veya atipik değildir. *Freedom House*'ın 1996-97 *Freedom in the World* araştırması siyasal özgürlükler ile sivil özgürlükler hakkında ayrı ayrı puanlamalar yapmaktadır. Siyasal özgürlükler ile demokrasi, sivil özgürlükler ile anayasal liberalizm arasında bir bağlantı vardır. Tescilli diktatörlükler ile sağlam demokrasiler arasında yer alan ülkelerin % 50'si siyasal özgürlüklerde sivil özgürlüklerden daha iyidir. Başka bir deyişle, bugün dünyada "demokratikleşmekte olan" ülkelerin yarısı illiberal demokrasilerdir.¹

İlliberal demokrasi büyüyen bir endüstridir. Yedi sene evvel demokratikleşen ülkelerin yalnızca % 22'si bu kategoriye dahil edilebilirdi; beş yıl önce bu oran % 35'e yükselmişti.² Bugüne kadar pek az illiberal demokrasi olgunlaşıp liberal demokrasi oldu; bu ülkeler genelde

koyu bir illiberalizme doğru gitmekte. Bu, geçici veya ara (transitional) bir safha olmaktan uzaktır; öyle görünüyor ki, birçok ülke mühim miktarda demokrasi ile hatırı sayılır derecede illiberalizmi karıştıran bir hükümet biçimine doğru mesafe katetmektedir. Aynen dünyanın değişik milletlerinin kapitalizmin farklı biçimleriyle iyi uzlaşır olmaları gibi, birçok ülke demokrasinin değişik biçimlerini benimseyip yaşatabilir. Batılı liberal demokrasi demokrasi yolundaki nihai menzil değil, fakat mevcut şıklardan yalnızca biri olabilir.

Demokrasi ve Hürriyet

Herodot'un yaşadığı zamanlardan beridir, demokrasi, en başta ve herşeyden önemli olarak, halkın yönetimi anlamına gelmiştir. Alexis de Tocqueville'den Joseph Schumpeter'e, O'ndan Robert Dahl'a kadar bir çok yazar tarafından ifade edildiği üzere, bir hükümetleri seçme süreci olarak görülen demokrasi şimdi sosyal bilimciler tarafından yaygın biçimde kullanılmaktadır. Samuel P. Huntington *Üçüncü Dalga* adlı eserinde şöyle demektedir:

"Açık, hür ve adil seçimler demokrasinin özüdür, sine qua non'udur. Seçimlerle ortaya çıkan hükümetler ehliyetsiz, yozlaşmış, uzağı görmez, sorumsuz, özel çıkarların hakimiyetine girmiş, kamunun iyiliğinin gerektirdiği politikaları izlemekten aciz olabilir. Bu vasıflar, seçimle gelmiş hükümetleri istenmez yapabilir. Fakat demokratik olmayan hükümet konumuna düşüremez. Demokrasi yegane kamusal erdem değildir. Kamusal erdemlerin yalnızca bir tanesidir. Demokrasinin diğer kamusal erdemler ve kamusal kusurlarla ilişkisi, sadece demokrasi siyasal sistemlerin diğer özelliklerinden aleni biçimde ayredilirse anlaşılabilir.

Bu yaklaşım aynı zamanda terimin akliseline uygun görünüşüyle de uyum içindedir. Bir ülkede rekabetçi, çok partili seçimler yapılırsa, onu demokratik bir ülke olarak adlandırabiliriz. Bu ülkede, meselâ kadınlara da oy kullanma hakkının tanınması yoluyla seçmen

tabanı genişletilerek halkın politikaya katılımı artırılırsa, o ülke daha demokratik bir ülke olarak görülür. Şüphesiz, seçimler açık ve adil olmalıdır ve bu ifade ve toplanma özgürlüğünün korunmasını gerektirir. Fakat bu minimalist tanımın ötesine gitmek ve bir ülkeyi, kapsamlı bir sosyal, siyasal ekonomik ve dini hakları garanti ederse demokratik olarak etiketlemek, demokrasi kelimesini tasvir edici bir kategori olmaktan ziyade bir onur rozetine (alametine) çevirir. Ne de olsa, İsveç, birçok kimşenin mülkiyet haklarını daralttığını iddia ettiği bir ekonomik sisteme sahiptir; Fransa daha yakın zamanlara kadar, televizyonda bir devlet tekeline sahipti; ve İngiltere’de kurulu (established) bir din vardır. Fakat bu ülkelerin hepsi, açıkça teşhis edilebilir biçimde, demokratiktir. Demokrasiyi “iyi bir hükümet” anlamına gelecek şekilde tanımlamak onu analitik olarak işe yaramaz hale getirecektir.

Diğer taraftan, anayasal liberalizm hükümeti seçme yöntemlerinden ziyade hükümetin hedefleriyle ilgilidir. Anayasal liberalizm, Batı tarihinde kökü derinlerde bulunan ve bireyin özerklik ve haysiyetini, hangi kaynaktan -devlet, kilise veya toplum- gelirse gelsin, zorlamaya karşı korumayı amaçlayan bir geleneğe işaret eder. Bu terim birbiriyle yakından ilintili iki fikri bir araya getirir. Anayasal liberalizm liberaldir. Çünkü Antik Yunan’la başlayan ve bireysel özgürlüğe vurgu yapan bir felsefi akıma dayanır.³ Anayasaldır, çünkü, Romalılarla başlayan hukukun hakimiyeti geleneğine dayanır. Anayasal liberalizm Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde bireyin hayat ve mülkiyet haklarıyla din ve ifade özgürlüğünün müdafaası olarak gelişmiştir. O, bu hakları teminat altına almak için, devlet kuvvetlerinin her biri üzerindeki kontrolleri, kanun önünde eşitliği, tarafsız mahkemeler ve hakimleri, kilise ve devlet ayrılığının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Anayasal liberalizmin önemli isimleri arasında şair John Milton, hukukçu William Blackstone ile Thomas Jefferson ve James Madison gibi devlet adamları ve

Thomas Hobbes, John Locke, Adam Smith, Baron de Montesquieu, John Stuart Mill ve Isaiah Berlin gibi filozoflar yer almaktadır. Hemen hemen her türünde, anayasal liberalizm, insanların belirli doğal (veya “vazgeçilmez”) haklara sahip olduğunu ve hükümetlerin bu hakları garanti altına alan ve kendi yetkilerini sınırlayan bir temel kanunu (hukuku) kabul etmeleri gerektiğini dile getirmiştir. 1215’te, İngiltere’de, Runnymede’de, İngiltere’nin baronları kralı ülkenin yerleşik geleneksel hukukuna uymaya zorladı. Amerika’daki kolonilerde bu kanunlar daha vazıh hale getirildi ve 1638’de Hartford şehri modern tarihteki ilk yazılı anayasayı kabul etti. 1970’lerde Batı ülkeleri bütün dünyadaki rejimler için davranış standartlarını kodifiye etti. *Magna Carta*, *Connecticut Temel Düsturları*, *Amerikan Anayasası* ve *Helsinki Nihai Senedi* anayasal liberalizmin ifade edildiği metinlerdir.

Liberal Demokrasiye Giden Yol

1945’ten beridir Batılı hükümetlerin çoğu hem demokrasiye hem anayasal liberalizme birlikte sahip oldu. Bu yüzden bu ikisini illiberal demokrasi veya liberal otokrazi biçiminde birbirinden ayrı hayal etmek güçtür. Gerçekte her ikisi de geçmişte var olmuştur ve varlığını günümüzde de devam ettirmektedir. Yirminci yüzyıla kadar Batı Avrupa’daki pek çok ülke liberal otokrasiydi veya en iyisinden, yarı-demokrasiydi. Oy verme hakkı sıkı bir şekilde sınırlanmıştı ve seçilmiş yasama organları pek az iktidara sahipti. 1830’da, bazı bakımlardan en demokratik Avrupa ülkesi olan İngiltere’de nüfusun yalnızca % 2’sinin oy kullanmasına izin verilmişti. Bu oran 1867’den sonra % 7’ye yükseldi ve 1880’lerde yaklaşık % 40’a ulaştı. Ancak 1940’larda Batı ülkelerinin çoğu, genel oy verme hakkını tanımış, tam demokrasiler haline geldi. Fakat bundan tam bir asır evvel, 1840’ların sonunda bu ülkelerin çoğu anayasal liberalizmin -hukukun hakimiyeti, özel mülkiyet hakları, kuvvetler ayrılığı, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi- önemli unsurlarını kabul etmişti.

Modern tarihin büyük bölümü boyunca, Avrupa ve Kuzey Amerika hükümetlerini tavsif eden ve dünyadaki birçok ülkeden farklı kılan şey demokrasi değil anayasal liberalizmdi. “Batı Modeli”ni en iyi temsil eden şey kitle plebisiti değil tarafsız hakimdir.

Doğu Asya'nın yakın dönem tarihi, Batılı yolu izlemektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokrasiyle kısa flörtlerin ardından bölgedeki rejimlerin çoğu otoriteryenleşti. Bu ülkeler zamanla otokrasiden liberal otokrasi olmaya ve bazı durumlarda liberalleştirici yarı-demokrasiler olmaya yöneldiler.⁴ Doğu Avrupa'daki rejimlerin çoğu, patriarklı yarı demokrasiler veya seçimleri hakiki yarışmadan ziyade iktidarın onaylanması haline çeviren tek-parti sistemleridir. Fakat bu rejimler vatandaşlarına genişleyen bir ekonomik, sivil ve dini haklar alanı ve sınırlı bir siyasi haklar alanı tanımaktadır. Batı'da olduğu gibi Doğu Asya'da da liberalizasyon, hem ekonomik büyümeyi hem liberal demokrasiyi teşvik etmekte hayati olan ekonomik liberalizasyonu ihtiva etmektedir. Tarihi perspektiften bakıldığında kâmil demokrasiyle yakından bağlantılı faktörler kapitalizm, burjuvazi ve yüksek bir kişi başına milli gelirdir. Bugün, Doğu Asya ülkeleri, Batı ülkelerinin 1900'lerdeki hali gibi, demokrasi, liberalizm, kapitalizm, oligarşi ve yozlaşmanın bir karışımıdır.

Anayasal liberalizm birçok ülkeyi demokrasiye götürmüştür. Fakat demokrasi anayasal liberalizme götürür gibi görünmemektedir. Batının ve Doğu Asya'nın izlediği yolların tersine, geride kalan 10-20 yıl boyunca, Latin Amerika'da, anayasal liberalizmden pekaz napsilenmiş diktatörlükler demokrasiye yol vermiştir. Sonuçlar pek cesaret verici değildir. Küba haricindeki bütün ülkelerin seçim yaptığı Batı yarım küresinde, 22 Latin Amerika ülkesinin 10'unda, “liberal demokrasiyle bağdaşmayan insan hakları ihlallerinin bulunduğu”⁵, bilim adamı Larry Diamond'ın 1993'te yaptığı bir araştırma göstermektedir.

Afrika'da demokratikleşme fevkalade hızlı olmuştur. 1990'ın altı ayında Afrika'nın Fransızca konuşulan bölümünün çoğunda çok partili siyaset üzerindeki yasak kaldırılmıştır. 1991'den beri Büyük Sahra'nın 45 ülkesinin çoğunda seçimler yapılmasına (yalnız 1996'da 18 seçim vardı) rağmen, özgürlüklerde gerilemeler oldu. Afrika araştırmacılarının en dikkatlilerinden biri olan Michael Chege demokratikleşme dalgasını inceledi ve kıtanın “çok partili seçimleri aşırı önemseddiği... ve buna paralel olarak liberal yönetim biçiminin temel düsturlarını ihmal ettiği” sonucuna vardı. Orta Asya'da, seçimler, Kırgızistan ve Kazakistan'daki gibi makul derecede serbest olmalarına rağmen, güçlü yürütme organları, zayıf yasama organları ve yargı sistemleri ve çok az sivil ekonomik özgürlük üretti. Filistin Özerk Yönetimi'nden İran ve Pakistan'a, İslam dünyasında demokratizasyon uzun ömürlü seküler gelenekleri ve toleransı aşındırmış, teokratik politikanın rolünü genişletmiştir. İslam dünyasının birçok yerinde, Tunus, Fas ve Mısır'da, bazı Körfez ülkelerinde yarı seçimler yapılırsa, seçimler sonucunda doğacak rejimler hemen hemen kesin olarak bugünkü rejimlerden daha illiberal olacaktır.

Diğer taraftan, Orta Avrupa'daki ülkelerin çoğu, diğer Avrupa ülkelerinin 19. Asır boyunca yaptığı gibi, aynı demokrasisiz liberalizasyon safhasından geçerek, yaşayarak, başarılı biçimde komünizmden liberal demokrasiye geçmiştir. Gerçekten, Orta Avrupa ülkelerinin çoğunun bünyesinde yer aldığı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu bir klasik liberal otokrasiydi. Siyaset bilimci Myron Weiner Avrupa dışında bile bir anayasal geçmişle bir liberal demokratik hal arasında dikkate değer bir bağlantı bulmuştur. Weiner şu hususa işaret etmektedir: 1983 itibarıyla, “Üçüncü Dünya'da İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kolonyal yönetimin çökmesiyle varlık alanına giren, nüfusu en azından bir milyon (ve hatta daha küçük) olan ve süreklilik gösteren bir demokratik deneyime sahip olan her

ülke bir İngiliz kolonisidir".⁶ İngiliz yönetimi demokrasi demek değildir -tanımı icabı kolonyalizm anti demokratiktir- fakat anayasal liberalizmdir. İngiltere'nin hukuk ve idare mirası Fransa'nın eski kolonilerinden bazılarında oy hakkını yaygınlaştırma politikasından daha yararlı olmuştur.

Liberal otokrasilerin geçmişte varolmuş olmalarına rağmen, bugün de var olabilecekleri düşünülebilir mi? Yakın zamanlara kadar Asya'dan bir örnek vardı: Hong Kong. 1 Temmuz 1997'ye kadar, 156 yıl boyunca, Hong Kong atanmış bir genel vali yoluyla İngiliz Krallığı tarafından yönetildi. 1991'e kadar anlamlı bir seçim olmadı Hong Kong'da, fakat yönetim, vatandaşlarının temel haklarını koruyan ve adil bir yargı sistemi ve bürokrasiyi başarıyla yürüten anayasal liberalizmi gerçekleştirdi. *Washington Post* gazetesinin 8 Eylül 1997'deki nüshasında yer alan adanın geleceğiyle ilgili bir yazı meşum bir başlığa sahipti: "Hong Kong'un Demokrasisini Tasviye Etmek". Gerçekte, Hong Kong tasfiye edilecek çok az bir demokrasiye sahiptir. Onun sahip olduğu şey bir haklar ve kanunlar çerçevesidir. Küçük adalar bugünün dünyasında pek fazla pratik önem taşımayabilirler. Fakat demokrasinin ve anayasal liberalizmin nisbî önemini takdir etmekte yararlı olabilirler. Mesela şu sorunun cevabını düşünün: Bir illiberal demokrasi olan Haiti'de mi yoksa bir liberal yarı demokrasi olan Antigua'da mı yaşamak isterdiniz? Tercihiniz, muhtemelen, her ikisinde de ortak olan güzel havaya değil, fakat birbirinden farklı olan siyasî iklime bağlı olacaktır.

Mutlak Egemenlik

John Stuart Mill *Özgürlük Üstüne* adlı klâsik kitabına şöyle bir hususa dikkat çekerek başlar: Ülkeler demokratikleştikçe insanlar "iktidarın sınırlandırılmasına çok fazla önem atfedildiğine. Bunun... çıkarları halkın çıkarlarına ters olan yöneticilere gösterilen bir reaksi-

yon" olduğuna inanmaya başladılar. Halk bir defa iktidara geldi miydi, artık ihtiyatlılığa gerek kalmaz. "Milletin kendi iradesine karşı korunmaya ihtiyacı olmaz". 1994'teki serbest bir seçimde ezici bir çoğunlukla başkan seçilen Beyaz Rusya başkanı Alexander Lukashenko'nun, iktidarının sınırlanması hakkında bir soruyla karşılaştığında sarfettiği, Mill'in korkularını doğrulayan, şu sözlerine bakın:

"Diktatörlük olmayacak. Ben halk içinim (halkın bir parçasıyım) ve halk için varolacağım".

Anayasal liberalizm ile demokrasi arasındaki gerginlik hükümet otoritesinin sahası üzerinde odaklaşır. Anayasal liberalizm iktidarın sınırlarıyla, demokrasi iktidarın birikimi ve kullanımıyla alakalıdır. Bu sebepten, birçok onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl liberalleri demokraside özgürlüğü tahrip edecek bir potansiyel görmüştür. James Madison, *The Federalist* te, bir demokraside "zulüm (baskı) tehlikesi"nin toplumun çoğunluğundan gelebileceğini ifade etmiştir. Tocqueville, "çoğunluğun tiranlığı"na karşı "demokratik yönetimin özü çoğunluğun mutlak egemenliğidir" sözleriyle uyarıda bulunmuştur.

Demokratik bir yönetimin mutlak egemenliğe (yani iktidara) sahip olduğu inancına kapılması, otoritenin merkezileşmesine yol açar. Bu ise, anayasa dışı araçların kullanılmasına ve acı sonuçların ortaya çıkmasına neden olur. Geride bıraktığımız on yılda, halkı temsil etme iddiasındaki seçilmiş hükümetler gittikçe artan ölçüde toplumun diğer unsurlarının haklarına ve iktidarlarına (power) tecavüz etmişlerdir. Bu, hem dikey (merkezi devletin alanıyla ilgili) hem yatay (diğer hükümet dışı gruplar ve özel işletmeler kadar bölgesel ve mahallî otoritelerle de ilgili) sonuçları olan bir gasp olayıdır. Lukashenko ve Peru devlet başkanı Alberto Fujimori bu vakıanın en kötü misalleridir. (Fujimori'nin -yasama organını tatil etmek ve anayasayı askıya almak gibi- eylemleri O'nun rejimini demokratik olarak vasıf-

landırmayı zorlaştırmasına rağmen, bu politikacının iki seçim kazandığını ve yakın zamanlara kadar son derece popüler olduğunu vurgulamalıyız). Gerçek bir reformcu olan Carlos Menem bile, 1853'ten beridir göreve gelen bütün Arjantin başkanlarının ilan ettiği fermanların toplamalarının üç katı olan 30 başkanlık fermanını 8 yıllık görev süresi içinde uygulamaya koymuştur. Kırgızistan'ın % 60 oranında oyla seçilmiş başkanı Askar Akayev, iktidarını kuvvetlendirmeyi istemiş ve 1996'da yapılan bir referandumla bunu kolayca gerçekleştirmiştir. Yetkileri artık başbakan hariç her üst seviye görevliyi atamayı ve de başbakanlık için gösterdiği üç adayı kabul etmediği takdirde parlamentoyu feshetmeyi de kapsamaktadır.

Başkanlar tarafından yapılan yatay gaspın daha açık olmasına karşılık dikey gasp daha yaygındır. Geride kalan 30 yılda Hindistan hükümeti rutin biçimde eyalet parlamentolarını ince gerekçelerle feshetmiş ve böylece özerk bölgeleri Yeni Delhi'nin doğrudan yönetimine almıştır. Bundan daha az dramatik fakat tipik bir olayda, Orta Afrika'nın seçimle gelmiş hükümeti, kısa süre önce, ülkenin uzun ömürlü üniversite sisteminin bağımsızlığını kaldırdı ve onu merkezi devlet aygıtının parçası yaptı.

Gasp, bilhassa Latin Amerika ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinde, belki de her iki bölgenin genellikle başkanlık sistemine sahip olmasından dolayı, son derece yaygındır. Bu sistemler, sadece bir çoğunluk tarafından seçildikleri zaman bile -halkın görüşlerini- isteklerini dile getirdiğine inanan güçlü liderler üretmeye yatkındır. (Juan Linz'in işaret ettiği gibi, Salvador Allende Şili devlet başkanlığına 1970'de yalnızca % 36 oyla seçildi. (Benzer durumlarda (parlamenter sistemde) başbakan yetkilerini bir koalisyon hükümetinde başkalarıyla paylaşmak mecburiyetinde kalacaktı). Başkanlar, kıdemli parti mensuplarından ziyade kafadarları arasından bakanlar atarlar, iktidarları üzerinde pek az dahili murakebe muhafaza ederler. Kendi görüşleriyle yasama or-

ganının ve hatta mahkemelerin görüşleri arasında bir ihtilaf vuku bulduğu vakit, pazarlık ve koalisyon- inşa etme kasvetli görevlerinden kaçınarak, "halka gitmeye" meylederler. Bilim adamları parlamenter rejimde başkanlık sisteminin meziyetleri konusunda tartışadursunlar, güçlü meclisler, mahkemeler, siyasi partiler, bölge hükümetleri ve bağımsız üniversiteler ve medya gibi iyi gelişmiş alternatif iktidar merkezlerinin yokluğu halinde, gasp her iki sistemde de vuku bulabilir.

Birçok Batı ülkesi, Üçüncü Dünya'da güçlü ve merkezileşmiş devletlerin yaratılmasını teşvik etmişlerdir. Bu ülkelerdeki liderler, feodalizmi parçalamak, kökleşmiş koalisyonları kırmak, yerleşik menfaatleri aşmak ve kaotik toplumlara düzen getirmek için otoriteye ihtiyaçları olduğunu iddia etmişlerdir. Fakat bu yaklaşım meşru hükümet ihtiyacı ile güçlü hükümet ihtiyacını birbirine karıştırmaktadır. Meşruiyet sahibi hükümetler, yavaş yavaş da olsa, koalisyonlar inşa ederek düzeni muhafaza edebilir ve sert politikalar izleyebilirler. Netice itibariyle, pek az kişi gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin münasip polis gücüne sahip olmasına itiraz eder; sıkıntı iktidarların biriktirdiği diğer siyasi, sosyal ve ekonomik güçten kaynaklanır. Sivil savaşlar gibi kriz durumlarında anayasal yönetimler etkin bir şekilde yönetmeye muktedir olmayabilirler, fakat bunun alternatifleri -hakları askıya alan dev güvenlik aygıtlarına sahip devletler- ne düzeni ne de iyi yönetimi sağlayabilmişlerdir. Daha ziyade, bu devletler yağmacı-yırtıcı olmuşlardır. Bir miktar düzeni muhafaza etmekle beraber, aynı zamanda muhalifleri tutuklamışlar, farklılıklara gem vurmuşlar, sanayiye devletleştirmişler ve mülkiyeti gasbetmişlerdir. Anarşinin kendine mahsus tehlikelere sahip olmasına karşın bu yüzyılda insan özgürlük ve mutluluğuna karşı en büyük tehditler, düzensizlikten değil, fakat, Nazi Almanya'sında, Sovyet Rusya'sında ve Maoist Çin'de olduğu gibi, zalimce güçlü merkezi devletlerden gelmiştir. Üçüncü dünya güçlü

devletlerin kanlı eserleriyle dolup taşmaktadır.

Tarihî olarak, denetimsiz merkezileşme liberal demokrasinin düşmanı olmuştur. Ondokuzuncu yüzyılda siyasal katılım arttıkça, siyasal katılım, İngiltere ve İsveç gibi, ortaçağ meclislerinin, mahalli yönetimlerin, bölgesel konseylerin güçlü olduğu yerlerde pürüzsüzce yerleşmiştir. Öbür taraftan, Fransa ve Prusya gibi monarşinin (yatay ve dikey olarak) güçlü biçimde merkezileştiği ülkeler, liberal de olmayan demokratik de olmayan rejimlerle donanmışlardır. Yirminci asır İspanya'sında liberalizmin en güçlü olduğu yerin yıllarca azimkâr biçimde bağımsız ve otonom bir bölge olan Katalonya olması bir tesadüf değildir. Amerika'da, son derece zengin bir müessese çeşitliliğinin - merkezî (federal devletle ilgili), mahallî ve özel- varlığı Ondokuzuncu yüzyılın başlarında gerçekleşen oy verme hakkındaki büyük genişlemelerin hızla gerçekleşmesini kolaylaştırmıştır. Arthur Schlesinger Sr. Amerika'nın ilk 50 yılı boyunca hemen hemen her eyaletin, çıkar grubunun ve hizbin federal hükümeti zayıflatmaya ve hatta dağıtmaya nasıl çabaladığını belgeleriyle anlatmıştır.⁷ Daha yakınlarda, Hindistan'ın yarı-liberal demokrasisi, güçlü bölgelerin ve değişik lisan, kültür ve hatta kastların varlığına rağmen değil, onlar sayesinde yaşamıştır. Mesele mantıksal olarak gayet tutarlı ve hatta totolojiktir: Mazideki plüralizm haldeki siyasi plüralizmi temin etmektedir.

Elli yıl evvel, gelişmekte olan ülkelerdeki politikacılar sanayinin devletleştirilmesi gibi o zamanlar moda olan ekonomik doktrinleri tatbik etmek için olağanüstü yetkiler talep etmişlerdi. Bugün, onların halefleri aynı sanayiye özelleştirmek için benzer yetkiler istemektedir. Menem'in kendi metodlarını haklılaştırma yolu, bu metodların katı ekonomik reformları uygulamak için mutlaka gerekli olduğudur. Buna benzer iddialar Ekvador'un Abdala Bucarem'inden ve Fujimori'den de gelmektedir. Uluslararası Para Fonu ve Dünya

Bankası gibi borç veren kuruluşlar bu taleplere sempatiyle bakmışlardır ve hisse senedi piyasası bu hususta son derece coşkulu olmuştur. Fakat, savaş gibi müşkül durumlar haricinde, illiberal araçlar uzun vadede liberal amaçlarla uyuzmaz. Aslında, anayasal yönetim başarılı ekonomik reform politikasının anahtarıdır. Uzak Doğu ve Orta Avrupa'daki tecrübe -ister uzak Doğu'daki gibi otoriteriyen olsun isterse Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti gibi liberal demokratik olsun- rejimler mülkiyet ve sözleşme hakları dahil birey haklarını koruyan ve bir hukuk ve idare çerçevesi yarattığı vakit, kapitalizm ve gelişmenin bunun peşinden geldiğini göstermektedir. Geçenlerde Washington'daki Woodrow Wilson International Center'da kapitalizmin gelişme şartlarıyla ilgili olarak yaptığı bir konuşmada Amerikan Federal Rezerv Bankası başkanı Alan Greenspan şunu ifade etmiştir: "Bir serbest piyasa ekonomisi için rehber mekanizma bağımsız bir yargı tarafından yürütülen (infaz edilen) bir haklar bildirgesidir".

Nihai olarak ve belki de en önemlisi iyi şeyler yapmak için temerküz ettirilen iktidarın (gücün) bunun ardından kötü şeyler yapmak için de kullanılabilir olmasıdır. Fujimori parlamentoyu dağıttığı zaman, halk tarafından tasdik edilme oranı zirveye ulaştı. Fakat son kamuoyu araştırmaları göstermektedir ki, bir zamanlar Fujimori'nin eylemlerini onaylamış olanlar şimdi O'nun daha fazla sınırlanmasını istemektedir. 1993'te Boris Yeltsin Rusya Parlamentosu'na, parlamentonun kendisinin anayasa dışı eylemleri tarafından kısırlatılan meşhur saldırısını gerçekleştirdi. Yeltsin daha sonra anayasa mahkemesinin faaliyetlerini askıya aldı. Mahalli yönetimler sistemini dağıttı; birkaç mahalli idareciyi (valiyi) attı. Çeçen savaşından ekonomik programlarına kadar Yeltsin anayasal sınırlar ve usullere karşı rutin bir ilgisizlik gösterdi. Yeltsin kalben liberal demokrat olabilir, ama son yıllardaki eylemleri bir Rus süper-başkanlığı yaratmıştır. Burada, Yeltsin'in yerini alacak kişinin bu mevkiyi

istismar etmemesini dilemekten başka bir şey yapabilecek durumda değiliz.

Asırlar boyunca Batılı entellektüeller anayasal liberalizmi kural yapımında, tuhaf, toplumdaki daha büyük kötülüklerle mücadelede daha öne geçmemesi gereken bir şekilcilik olarak göstermeye meyletti. Buna karşı görüş en belirgin biçimde Robert Bolt'un *Bütün Mevsimlerin Adamı* (*A Man for All Seasons*) adlı oyunundaki bir diyalogda ortaya çıkmaktadır. Kötülükle mücadele etmeyi arzulayan ateşli genç William Roper, Sir Thomas More'un hukuka sadakatinden öfkeye kapılır. Kendisini centilmence savunur:

More: Ne yapacaksın? Şeytanın peşinden koşmak için hukuku mu çiğneyeceksin?

Roper: Bunu yapmak için İngiltere'deki her kanunu çiğneyeceğim.

More: Ve son kanun da yok olduğu zaman, şeytan sana saldıracak; bütün kanunların yok olduğu bu durumda nereye saklanacaksın Roper?

Etnik Çatışma ve Savaş

6 Aralık 1996'da, Jack Lange, Belgrad'a dramatik bir ziyaret yaptı. Eski kültür bakanı olan bu şöhretli Fransız politikacı kendisinin ve birçok Batılı entellektüellerin Balkanlardaki savaştan sorumlu tuttuğu Slobadan Miloseviç'e karşı yapılan, binlerce kişinin katıldığı öğrenci numayışlerinden ilham almıştı.

Lang Yugoslavya'daki muhalefete moral destek vermek istemişti. Muhalefet hareketinin liderleri onu ofislerinde -felsefe bölümünde- kabul ettiler, aşağıladılar, "bir sırp düşmanı" ilan ettiler ve ülkeyi terketmesini söylediler. Sonradan anlaşıldı ki, öğrenciler Miloseviç'e savaşı başlattığı için değil kazanamadığı için muhalefet etmekteydiler.

Lang'ın bozuntusu iki ortak ve çoğu zaman yanlış faraziye aydınlatmaktadır: Demokra-

sinin güçleri etnik ahengin ve barışın güçleridir: Bu iki faraziyenin hiçbiri mecburen doğru olmak durumunda değildir. Olgun liberal demokrasiler genellikle etnik farklılıkları şiddet ve terörsüz barındırabilir ve diğer liberal demokrasilerle barış içinde yaşayabilirler. Fakat, anayasal liberalizm temelinden mahrum şekilde demokrasinin getirilmesi bölünmüş toplumlarda milliyetçiliği, etnik çatışmayı ve hatta savaşı körüklemiştir. Komünizmin çöküşünden hemen sonra sel gibi yapılan seçimlerin Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'da olanlarında milliyetçi ayrılıkçılar kazandı ve seçimler bu ülkelerin parçalanmasıyla sonuçlandı. Garantisiz, kurumsuz veya siyasal iktidarsız hızlı ayrılıklar, yeni ülkelerde yaşayan çoğu azınlıklar için isyan, baskı ve Bosna, Azerbaycan, Gürcistan gibi yerlerde savaş dalgalarına sebep oldu.

Seçimler politikacıların insanların oyları için mücadele etmesini gerektirir. Güçlü çok etnikli grupların beraberliği veya benzeşme (asimilasyon) kültürünün mevcut olmadığı toplumlarda en kolay şey etnik veya ırksal hatlar boyunca destek bulacak şekilde teşkilatlanmaktır. İktidara ulaşan bir etnik grup diğer etnik grupları dışlamaya yönelir. Uzlaşma imkânsız görünür: konut meselesi, hastaneler ve insanlara sağlanacak şeyler gibi maddi şeyler üzerinde pazarlık- müzakere yapılabilir. Fakat millî bir din üzerindeki ihtilaf nasıl giderilebilir? Aşırı biçimde parçalayıcı olan siyasal rekabet hızla şiddete dönüşebilir. Afrika'da muhalefet hareketleri, silahlı isyanlar ve darbeler çoğu seçimlerle işbaşına gelmiş etnik temelli rejimlere karşı yöneltilmiştir. Afrika ve Asya demokrasilerinin 1960'lardaki çöküşünü araştıran iki bilim adamı demokrasinin "yoğun etnik tercihler ortamında yaşayamayacağı" sonucuna varmışlardır. Afrika ve Orta Asya üzerindeki son araştırmalar bu kötümser yaklaşımı doğrulamaktadır. Etnik çatışma konusunda seçkin bir uzman olan Donald Horowitz, şöyle demektedir:

“Demokrasinin bölünmüş toplumlarda başarısız olması kasvetli gerçeği karşısında insan elerini çaresizlikle açmak durumunda kalmaktadır. Eğer bütün sonuçları Zambia’daki Nyanja rejimini Bemba hakimiyetindeki bir rejimle değiştirmek, veya Benin’de biri diğeriyle bütünleşmeyen eşit derecede dar bir Kuzeyli rejimi, Güneyli bir rejimle değiştirmek olacaksa, seçimler yapmanın manası nedir?”⁸

Geride bıraktığımız on-onbeş yıl içinde uluslararası ilişkiler çalışan bilim adamları arasında en hararetli tartışmalardan biri “demokratik barış”, yani iki modern demokrasi arasında hiç savaş olmadığı iddiası hakkında yapılan tartışma olmuştur. Tartışma esasa ilişkin ilginç sorular ortaya çıkarmakta (Amerikan iç savaşı hesaba katılacak mıdır? Nükleer silahlar barışı daha iyi izah etmez mi?) ve istatistikî bilgiler enteresan ihtilaflara yol açmaktadır. (Bilim adamı David Spiro’nun işaret ettiği gibi, geçmiş ikiyüz yılda hem demokrasilerin hem savaşların sayısının az olduğu dikkate alındığında, demokrasiler arasında savaş olmaması saf şansla izah edilebilir. Piyango henüz demokrasi ailesinin hiçbir üyesine vurmamıştır. Ancak pek az kimse bu etkileyici korelasyonu izah edecek açıklamalar sunmaktadır). Doğru olsalar bile istatistikleri ne izah eder? Demokratik barışın özgün savunucusu Kant, demokrasilerde savaşın bedelini ödeyenlerin -ki bu halktır- kararları aldığını ve halkların bu yüzden tabii olarak ihtiyatlı olduklarını söylemiştir. Fakat bu iddia demokrasilerin diğer rejimlerden daha pasifist olduğunu ima etmektedir. Hakikatte demokrasiler savaşı daha fazla sevmektedirler, çoğu devletlerden daha yoğun biçimde ve daha sık savaşa gitmektedirler. Barış sadece demokrasiler arasında ortaya çıkmaktadır.

Bu korelasyonun ardındaki sebebi keşfe çalışırken bir husus sarıh olarak ortaya çıkmaktadır: Demokratik barış aslında liberal barıştır. Onsekizinci asırda yazan Kant demokrasilerin tiranik olduğuna inandı ve onları ken-

disinin bir barış bölgesinde yaşamış olan “cumhuriyetçi” hükümetler kavramından özellikle ayırdı. Kant’a göre, cumhuriyetçilik, kuvvetler ayrılığı, denetim ve dengeler, hukukun hakimiyeti, birey haklarının korunması ve (genel oy hakkına yakın olmamakla beraber) yönetimde belirli seviyede temsildir. Kant’ın cumhuriyetler arasında “ebedi barış”la ilgili diğer açıklamaları cumhuriyetlerin anayasal ve liberal karakterleriyle yakından bağlantılıdır: Her birinin vatandaşlarının haklarına karşılıklı saygı, hiçbir tek liderin ülkesini savaşa sürüklememesini sağlayan bir denge ve denetim sistemi ve savaşı yüksek maliyetli ve işbirliğini faydalı kılan bir karşılıklı bağımlılık yaratan klasik liberal ekonomi politikaları- en önemlisi, serbest ticaret-. Bu konunun lider bilim adamlarından Michael Doyle 1997’de yayınlanan *Ways of War and Peace (Savaşın ve Barışın Yolları)* adlı kitabına göre, anayasal liberalizm olmaksızın, demokrasinin kendi barışına barışı teşvik edici özellikleri yoktur.

Kant sınırlanmamış demokrasiye itimat etmedi. Kant’ın muhakemesi (tezi) bütün katılımcı yönetim biçimlerinin genel olarak veya kendi aralarında barışçıl olacağı iddiasına hiçbir destek sağlamaz. Birçok katılımcı yönetim liberal olmamıştır. Modern çağdan önceki ikibin yıl boyunca makbul (popüler) yönetim (Thucydides’in yaptığı gibi) saldırganlıkla veya (Machiavelli’nin yaptığı gibi) emperyal başarıyla birleştirilmiştir. Ortalama seçmenin kati tercihi diğer demokratik yönetimlere karşı “etnik temizleme”yi pekala kapsayacaktır.

Liberal olan ve olmayan demokrasiler arasındaki ayırım bir diğer şaşırtıcı istatistikî korelasyona açıklık kazandırmaktadır. Siyaset bilimciler Jack Snyder ve Edward Mansfield, etkileyici bir veri birikimini kullanarak, son ikiyüz yılda demokratikleşen devletlerin istikrarlı otokrasiler veya liberal demokrasilerden çok daha fazla savaşa gittiği sonucuna varmaktadır. Anayasal liberalizm üzerinde tesis edilmeyen ülkelerde, demokrasinin yükselme-

si çoğu zaman ultra milliyetçilik ve savaş tacirliği ortaya çıkarmaktadır. Siyasi sistem açıldığı zaman uzlaşmaz menfaatlere sahip muhalif gruplar iktidara ulaşma imkanı kazanmakta ve talepleri için baskı yapmaktadır. Çoğu zaman otoriteryen düzenin intizamlı kalıntıları olan siyasi ve askeri liderler başarılı olmak için kitleleri bir milli davanın ardında toplamaları gerektiğini kavramaktadır. Netice, daima, çoğu zaman ülkeleri çatışma ve savaşa çeken saldırgan söylem ve politikalar olmaktadır. Bunu teyid eden örnekler III. Napolyon'un Fransa'sı ve Wilhelm Almanya'sından Taisho Japonya'sına ve bugünlerde gazetelerde yer alan Ermenistan ve Azerbaycan'a, Miloseviç'in Sırbistan'ına kadar uzanmaktadır. Demokratik barışın demokrasiyle bir ilgisinin olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Amerikan Yolu

Amerikalı bir bilim adamı, yakın tarihlerde, hükümet tarafından kendisine verilen Kazakistan Parlamentosuna yeni bir seçim kanunu tasarısı hazırlamada yardım etme görevi vesilesiyle Kazakistan'a seyahat etti. Kazak parlamentosu'nun kıdemli bir üyesi olan muhatabı Amerikalı uzmanın bütün tekliflerini bir kenara atarken, kesin ifadelerle şunu söylemekteydi: "Parlamentomuzun aynen sizin Kongre'niz gibi olmasını istiyoruz". Amerikalı dehşete kapılmıştı. "Hemen aklıma gelen iki kelimedem, 'hayır, istemiyorsunuz' dan başka bir şey söylemeye" çalıştığını hatırlamaktadır bugün. Bu görüş nadiren karşılaşılan bir görüş değildir. Demokrasiyi teşvik işindeki Amerikalılar kendi sistemlerini başka hiçbir ülkenin tahammül edemeyeceği hantal bir tertibat olarak görmeye meyillidirler. Hakikatte, Amerikan anayasasının bazı yönlerinin benimsenmesi illiberal demokrasilerle alâkalı birçok problemi düzeltebilir. ABD anayasasının arkasındaki felsefe, birikmiş iktidardan duyulan korku, bugün de, 1789'da olduğu kadar geçerlidir. Bu yüzden, Kazakistan'ın -Amerikan Kongresi gibi- güçlü bir parlamentoya sahip olması,

Kazakistan başkanının doymaz iştahının denetlenmesi açısından yararlı olacaktır.

ABD'nin dünyanın diğer taraflarında seçimlerin ve plebisiter demokrasinin müdafiacısı olması tuhaftır. Amerikan sisteminin ayır-dedici özelliği, onun demokratiklik derecesinden ziyade seçmen çoğunlukları üzerine çok sayıda sınırlar yerleştirerek ulaştığı demokratik olmama derecesidir. Devletin üç dalından -en önemlisi olup olmadığı tartışılabilir- biri, ölüme kadar görevde kalacak olan seçilmiş 9 kadın- erkek tarafından üstlenilmektedir. Senato, gerçekten herhangi bir iktidara sahip olmayan İngiliz Lordlar Kamarası hariç, dünyadaki temsil kabiliyeti en az olan üst (veya ikinci) meclistir. Her devlet, nüfusu ne olursa olsun, Washington'a iki senatör gönderir. Kaliforniya'nın 30 milyon nüfusu Senato'da Arizona'nın 3,7 milyon nüfusu kadar oya sahiptir. Bunun anlamı ülke nüfusunun yaklaşık % 16'sını temsil eden senatör grubunun herhangi bir kanun teklifini engellemesinin mümkün olmasıdır. Benzer şekilde, Amerika'daki bütün (federe) yasama organlarındaki asıl dikkat çekici özellik çoğunlukların değil azınlıkların iktidarlarıdır. Ulusal iktidarı daha fazla murakabe etmek için federe hükümetler ve mahalli yönetimler kuvvetlidirler ve kendi alanlarına yapılacak her federal müdahaleye karşı canla-başla mücadele ederler. Tocqueville'in ara birlikler olarak adlandırdığı özel işletmeler ve diğer hükümet dışı gruplar toplum içinde bir başka tabaka teşkil eder.

Amerikan sistemi, insanlara iktidarın teslim edilmesinin tehlikeli olacağını öngören açıkça kötümser bir insan tabiatı varsayımına dayanır. Madison'un meşhur ifadeleriyle, "insanlar melek olsaydı, hükümetlere gerek olmazdı". Batı tarihindeki diğer demokratik yönetim modeli Fransız Devrimi'ne dayanır. Fransız modeli umudunu insanların iyiliğine (iyi tabiatına) bağlar. İktidarın kaynağı halk ise, bu iktidar sınırsız olmalıdır. Çünkü insanlar bu sayede adil bir toplum yaratabilirler.

(Lord Acton'ın müşahade ettiği gibi, Fransız devrimi egemen gücün sınırlanmasıyla değil fakat onun yoluna çıkan bütün ara güçlerin ilgasıyla ilgilidir). Batılı olmayan ülkelerin çoğu Fransız modelini benimsemiştir -sadece politik elitlerin devleti güçlendirmeyi sevmesi yüzünden değil, fakat bunun bu elitlerin kendilerini güçlendirmek anlamına gelmesinden dolayı- ve bu ülkelerin birçoğu kaosun, tiranlığın veya birlikte her ikisinin içine düşmüşlerdir. Bu bir sürpriz sayılmamalıdır. Netice itibarıyla, Fransız devriminden beri Fransa'nın kendisi iki monarşi, iki imparatorluk, bir faşist diktatörlük ve beş cumhuriyet yaratmıştır.⁹

Şüphesiz, kültürler ülkeden ülkeye değişir ve farklı toplumlar farklı hükümet çerçevelerine ihtiyaç duyacaktır. Benim buradaki vurgum, Amerikan tarzının bütünüyle benimsenmesi talebi değildir, ondan ziyade, daha renkli, konseptin her iki parçasını da vurgulayan bir liberal demokrasi kavramının öne çıkarılmasıdır. Yeni politikaların benimsenmesinden evvel, Batı tecrübesinin özünde yatan ve bütün dünyada iyi yönetimin gelişmesi için elzem olan anayasacı liberal geleneğin yenilenmesi entelektüel görevi önümüzde durmaktadır. Batı tarihinde siyasal gelişme, Bağımsızlık Beyannamesinin ortaya koyduğu bir hususun asırlar geçtikçe gitgide daha fazla kabul görmesi sayesinde olmuştur: İnsanlar, "belirli, vazgeçilmez haklara sahiptirler" ve "devletler bu hakları korumak için tesis edilirler". Adı demokrasi olan bir rejim eğer özgürlük ve hukuku korumuyorsa, onun demokrasi olması çok küçük bir tesellidir.

Dış Politikayı Liberalleştirmek

Anayasal liberalizmin münasip şekilde anlaşılmasının-takdir edilmesinin Amerikan dış politikası açısından çeşitli neticeleri olacaktır. İlk olarak bu, belirli bir tevazuyu gerektirecektir. Bir ülkeyi seçim yapmaya zorlamak kolaydır, oysa, bir toplumda anayasal liberalizmi teşvik etmek daha zordur. Sahici

liberalleşme ve demokratikleşme tedrici ve uzun vadeli bir süreçtir, seçim bu süreçte sadece bir adım teşkil eder. Münasip hazırlıklar yapılmaksızın gerçekleştirilecek bir seçim, yanlış bir adım dahi olabilir. Bunu kavrayan hükümetler ve hükümet dışı kuruluşlar gittikçe artan ölçüde gelişmekte olan ülkelerde anayasal liberalizmi desteklemek üzere biçimlendirilmiş olan geniş bir tedbirler dizisini teşvik etmektedir. Milli Demokrasi Vakfı serbest piyasaları, bağımsız işçi hareketlerini ve siyasi partileri desteklemektedir. ABD Uluslararası Gelişme fonları bağımsız yargı sistemlerine mâli yardım sağlamaktadır. Mamafih, sonunda seçim hepsini bastırmaktadır. Eğer bir ülkede seçim yapılıyorsa, Washington ve dünya, Yeltsin, Akayev ve Menem olaylarında olduğu gibi, seçimle gelen yönetimlere geniş tolerans göstereceklerdir. Bu imajlar ve semboller çağında, seçimler filmi zaptetmeye yeterlidir. (Hukukun hakimiyetini televizyonda nasıl sahneleyebilirsiniz?). Fakat hayat seçimlerden sonra da devam etmektedir. Bilhassa seçimler yapıldığı ülkelerde yaşayan insanlar için.

Buna karşılık, serbest ve adil seçimlerin yokluğu bir kusur olarak alınabilir, tiranlığın tanımı olarak değil. Seçimler yönetim biçiminin önemli bir meziyeti olarak görülebilirler. Fakat yegane meziyet değildirler. Hükümetler seçimler kadar anayasal liberalizmle ilintili kıstaslar açısından da muhakeme edilmelidirler. Ekonomik, sivil ve dini özgürlükler insanın özerklik ve haysiyetinin merkezindedir. Sınırlı bir demokrasiye sahip bir yönetim bu özgürlükleri gitgide artırıyor, o yönetim bir diktatörlük olarak görülmemelidir. Sınırlı bir siyasal tercih imkanı sunmalarına rağmen Singapur, Malezya ve Tayland gibi ülkeler, vatandaşlarının hayat, özgürlük ve mutluluğu için Irak ve Libya gibi diktatörlüklerden ve Slovakya veya Gana gibi illiberal demokrasilerden daha iyi bir ortam sağlamaktadır. Ayrıca, global kapitalizmin baskıları liberalleşme sürecini daha ileri itebilir. Piyasalar ve ahlak birlikte çalışabilir. Fazlasıyla tahakkümcü bir

rejim olan Çin bile, vatandaşlarına, nesiller boyunca sahip olduklarından daha fazla otonomi ve ekonomik özgürlük vermiştir. Bir liberalleştirici otokrazi olarak adlandırılmak için Çin'in çok daha fazlasını yapması gerekmele beraber, bu, o ülkede pekçok şeyin değiştiği gerçeğini gölgelememelidir.

Nihai olarak, anayasacılığı ihyaya ihtiyacımız var. Saf demokrasinin aşırı derecede vurgulanmasının bir sonucu, geçiş sürecindeki demokrasiler için tahayyülü geniş anayasalar hazırlamaya pek az önem verilmesidir. Montesquieu ve Madison gibi büyük 18. Yüzyıl filozoflarının anladığı manada anayasacılık iktidarın temerküzünü ve yetkilerin istismarını önlemek için şekillendirilmiş karmaşık bir denge ve denetler sistemidir. Bu, sadece bir haklar listesi hazırlayarak yapılamaz, fakat ancak hükümetin bu hakları ihlal etmeyeceği bir sistem inşa ederek yapılabilir. Bu sistemde değişik gruplar mevcut olmalı ve bunlara yetki verilmelidir. Zira, Madison'ın dediği gibi, "ihtiraslar ihtiraslarla dengelenmelidir". Anayasaların amacı, aynı zamanda, sadece demokratik müesseseler yaratarak değil, fakat aynı zamanda müzakereci yönetimler yaratarak halkı evcilleştirmektir. Maalesef, seçilmemiş organlar, dolaylı oylama, federal düzenlemeler, dengeler ve denetler gibi Avrupa'nın formal ve informal anayasalarını karakterize eden zengin unsurlar şimdi kuşkuyla karşılanmaktadır. Weimar sendromu olarak adlandırılabilir -Almanya'nın özenle yapılmış olan ve faşizmi bertaraf etmekte başarısız olan anayasasına atıfla isimlendirilen- olay insanları anayasaları önemli bir farklılık yaratamayacak yazılı kağıt parçaları olarak görme noktasına getirmiştir. (Sanki Almanya'daki herhangi bir politik sistem askeri bozguna, sosyal devrime, Büyük Buhrana ve hiperenflasyona kolayca dayanabilmiş gibi) Doğrudan demokrasiyi destekleyen usuller doğru olmayan, halkın sesine gem vuran şeyler olarak görülmektedir. Bugün bütün dünyada aynı majoriteryen (çok-

lukçu) temanın çeşitlemelerini görmekteyiz. Fakat bu, ya hep ya hiç (kazanana herşeyi alır, kaybeden herşeyi kaybeder) sisteminin problemi, çoğu demokratik ülkede kazanana gerçekten herşeyi almasıdır.

Demokrasinin Hoşnutsuzlukları

Bir demokrasi çağında yaşıyoruz. İnsanlık tarihinin büyük bölümünde bireylerin hayat, özgürlük ve mutluluğuna yönelik tehlikelerin çoğu monarşilerin mutlak egemenliğinden, kiliselerin (dinî kurumlaşmaların) dogmalarından, diktatörlüklerin ve totaliteryenizmin demir pençesinden gelmiştir. Diktatörler ve tek tük totaliter sistemler hala vardır. Fakat bu global marketler, enformasyon ve medya çağında gitgide anakronik varlıklar haline gelmektedirler. Demokrasinin ciddi ve saygın bir alternatifi yoktur; demokrasi modernitenin moda kıyafetidir. Bu yüzden 21. Yüzyıldaki yönetim problemleri muhtemelen demokrasi çerçevesindeki (içindeki) problemler olacaktır. Bu, meşruluk mantığına bürünmüş olaklarından, onların çözümünü güçleştirecektir.

İlliberal demokrasiler makul ölçüler içinde demokratik olmaları olgusundan meşruluk ve böylece güç kazanmaktadır. Diğer taraftan illiberal demokrasilerin doğurduğu en büyük tehlike -halkına yönelik tehlikenin dışında- demokratik yönetim biçiminin üstüne bir gölge düşürerek liberal demokrasinin kendisinin itibarını zedeleyecek olmasıdır. Her demokrasi dalgası gerilemeler-kötüleştirmeler tarafından izlenmiş ve bu gerileme sürecinde demokratik sistem yetersiz görülmüş ve muhteris liderler ve tezcanlı kitleler yeni alternatifler aramıştır. Avrupa'da iki büyük savaş arasındaki son hayal kırıklığı periyodu çoğu zaten popüler ve hatta seçilmiş olan demagoglar tarafından sustimal edildi (kullanıldı). Bugün, yayılmakta olan illiberalizm virüsü karşısında, uluslararası toplumun ve en önemlisi Birleşik devletlerin oynayabileceği rol, demokratikleştirilecek yeni ülkeler ve seçim yapılacak yeni yerler

aramak yerine, kök saldığı yerlerde demokrasiyi güçlendirmek ve geri kalan yerlerde anayasal liberalizmin tedrici gelişimini teşvik etmektedir. Anayasal liberalizmsiz demokrasi sadece kifayetsiz değil, fakat tehlikelidir. Çünkü beraberinde özgürlük erozyonunu, iktidarın istismarını, etnik bölünmeleri ve hatta savaşları getirebilir. Seksen sene önce, Woodrow Wilson dünyayı demokrasi için daha emin bir yer yapma göreviyle Amerika'yı 20. Yüzyıla taşımıştı. Gelecek yüzyıla yaklaşırken, bizim görevimiz, demokrasiyi dünya için emniyetli kılmaktır.

NOTLAR

1. Roger Kaplan, ed., *Freedom Around the World*, New York: Freedom House, 1997, ss. 21-22.

Bu araştırma ülkeleri siyasi haklar ve sivil haklar olmak üzere iki alanda bir'den yedi'ye kadar uzanan bir ölçekle değerlendirmektedir. (puan aşağıya indikçe, ülkenin özgürlük ve haklardaki durumu daha iyi olmaktadır) Birleşik olarak 5 ile 10 arasında puanı olan bütün ülkeleri demokratikleşen ülkeler olarak değerlendirdim. Yüzdelere *Freedom House*'in rakamlarına dayanmaktadır. Fakat tek tek ülkeler durumunda *Freedom House*'in puanlamasına sıkı sıkıya bağlı kalmadım. Araştırmanın olağandışı- kapsayıcı ve akıllıca- bir çalışma olmasına rağmen, metodolojisi anayasal hakları demokratik usullerle karıştırmakta ve bu meseleyi karmaşıktırmaktadır. İlaveten, İran, Kazakistan ve Beyaz Rusya gibi, usul bakımından bile en iyi ihtimalle yarı-demokrasiler sayılabilecek ülkeleri de (veri tabanının bir parçası olmakla beraber) örnek olarak kullanıyorum. Bu ülkelerle meşgul olmaya değer, zira liderlerinin çoğu seçilmiş veya yeniden seçilmiştir ve hala popülerdir.

2. *Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties*, 1992-1993, ss. 620-26; *Freedom in the World*, 1989-1990, ss. 312-19.

3. "Liberal" terimi burada eski, Avrupaî anlamında kullanılmaktadır. Bu kavrama şimdi çoğu zaman klasik liberalizm denmektedir. Amerika'da şimdilerde liberalizm kavramı çok farklı bir anlama, modern refah devletini savunan politikalar anlamına gelmektedir.

4. Endonezya, Singapur ve Malezya liberalleşen otokrasilere; Güney Kore, Tayvan ve Tayland yarı demokrasilere örnektir. Mamafih, her iki grup da demokratiklik derecelerinden daha fazla liberaldirler. Bu bölgenin tek liberal demokrasisi olan Japonya için de doğrudur. Papua Yeni Gine ve daha az ölçüde olmak üzere Filipinler, Doğu Asya'da illiberal demokrasilerin yegâne örnekleridir.

5. Larry Diamond, "Democracy in Latin America", Tom Farer, ed., *Beyond Sovereignty: Collectively Defending Democracy in a World of Sovereign States*, Baltimore: Johns Hopking University Press, 1996- s. 73.

6. Myron Weiner, "Empirical Theory", Myron Weiner ve Ergun Özbudun, eds., *Competitive Elections in Contries Countries*, Durham: Duka University Press, 1987, s. 20. Bugün Üçüncü Dünya'da işleyen ve eski İngiliz kolonisi olmayan demokrasiler vardır. Fakat, Üçüncü Dünya'da işleyen demokrasilerin çoğu eski İngiliz kolonileridir.

7. Arthur Schlesinger, Sr., *New Viewpoints in American History*, New York: Macmillan, 1992, ss. 220-40.

8. Alvin Rabushka ve Kenneth Shepsle, *Politics in Plural Societies: A Theory of Democratic Instability*, Columbus: Charles E., Merrill, ss. 62-92; Donald Horowitz, "Democracy in Divided Societies", Larry Diamond ve Mark. F. Plattner, eds., *Nationalism, Ethnic Conflict and Democracy*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1994, ss. 35-55.

9. Bernard Lewis, "Why Turkey Is the Only Muslim Democracy", *Middle East Quarterly*, Mart, 1994, ss. 46-48.

Çeviren: Atilla Yayla